

დამფუძნებელი კრება და საქართველოს პოლიტიკური სპექტრი

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს – დამფუძნებელი კრების ჩამოყალიბებას წინ საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და საქართველოს პარლამენტის მუშაობა უსწრებდა. ეროვნული საბჭოს სახელთან საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა, ხოლო პარლამენტთან - ახლად შექმნილი ქართული სახელმწიფოს კანონშემოქმედების საწყისი ეტაპია დაკავშირებული. ერთმაც და მეორემაც ქვეყნის შემდგომი ბედის განსაზღვრაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა, მაგრამ აღსანიშნავია ისიც, რომ არც საბჭო და არც პარლამენტი არ ყოფილა შექმნილი სახალხო არჩევნების გზით.

1917 წლის ნოემბერში დაარსებული საქართველოს ეროვნული საბჭო პოლიტიკურ პარტიათა შეთანხმების საფუძველზე ამ ორგანიზაციების წარმომადგენლებით დაკომპლექტდა. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდგომ იგი დამატებითი ნევრებით, მათ შორის სამაჰმადიანო საქართველოს, ზაქათალის, ასევე ეროვნულ უმცირესობათა წარგზავნილებით შეივსო და საქართველოს პარლამენტად გარდაიქმნა. მართალია, ხსენებული ორგანო აერთიანებდა ქვეყნის ყველა გავლენიან პოლიტიკურ ძალას, - ე.ი. ასახავდა საქართველოს ძირითად პოლიტიკურ სპექტრს, იყო პოლიეთნიკური შემადგენლობის და, ამასთან, მმართველობის სადავეებშიც მოცილვე არავინ ჰყოლია, უნდა ითქვას, რომ დემოკრატიული თვალსაზრისით მას ლეგიტიმაცია აკლდა.

ცნობილია, რომ სუვერენული საქართველოს მესვეურნი ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობას მხოლოდ დემოკრატიულ ნიადაგზე გაიაზრებდნენ. დემოკრატიულ პრინციპებს, მათ შორის სახელმწიფოს მონყობა-განვითარების სფეროში ეთანხმებოდა და მხარს უჭერდა იმჟამინდელი ქართული პოლიტიკური ელიტის აბსოლუტური უმრავლესობა. რაკი სახელმწიფოს დემოკრატიულობის განმსაზღვრელი ერთი უმთავრესი პირობა ხელისუფლების არჩევითობაა, დღის წესრიგში იმთავითვე დადგა უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ფორმირება საყოველთაო არჩევნების საფუძველზე. ანუ, საერთო-სახალხო ნებით

უნდა შექმნილიყო ისეთი წარმომადგენლობითი საკრებულო, რომელსაც შეეძლებოდა სრულად გამოეხატა ქვეყნის არა მხოლოდ სატიტულო ერის - ქართველობის, არამედ საქართველოს მთელი მოსახლეობის პოლიტიკური მისწრაფება და სასიცოცხლო ინტერესები. ამგვარ ინსტიტუტად მიჩნეულ იქნა დამფუძნებელი კრება.

დამფუძნებელი კრების იდეა რომანოვთა იმპერიაში აქტუალური იყო 1905-1907 წლების სახალხო რევოლუციის წლებში. უფრო მეტად პოპულარული გახდა და პრაქტიკულადაც მომნიშვნელო იგი თვითმპყრობელობის დამხობის პერიოდში. 1917 წლის შემოდგომაზე ჩატარდა არჩევნებიც, მაგრამ ძალაუფლებას დაუფლებულმა ბოლშევიკებმა რუსეთში არ დაუშვეს დამფუძნებელი კრების მუშაობა და იგი შეკრებისთანავე გარეკეს.

რაც შეეხება საკუთრივ ჩვენს ქვეყანას, აქ ჯერ კიდევ 1917 წლის ნოემბერში გამართულ პირველ ეროვნულ ყრილობაზე ოფიციალურად გამჟღავნდა, რომ განზრახული იყო საქართველოს დამფუძნებელი კრების მოწვევა. რეზოლუციაში პოლიტიკური მომენტის შესახებ ყრილობამ მიუთითა: „საქართველოს დამფუძნებელი კრების მოწვევის ზრუნვა ევალება საქართველოს ეროვნულ საბჭოს.“¹ კრების ჩამოყალიბებას ითვალისწინებდა ასევე 1918 წლის 26 მაისს მიღებული საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომლის მეშვიდე მუხლში აღინიშნა: „დამფუძნებელი კრების შეკრებამდე მთელის საქართველოს მართვა-გამგეობის საქმეს უძღვება ეროვნული საბჭო.“ ამრიგად, ეროვნული საბჭოცა და საქართველოს პარლამენტიც მიჩნეული იყო დროებით სტრუქტურებად, რომელთაც უახლოეს მომავალში ადგილი უნდა დაეთმოთ სრულუფლებიანი დამფუძნებელი კრებისათვის.

დამფუძნებელ კრებას ახლად აღდგენილი ქართული სახელმწიფოს იერ-სახის განსაზღვრა, სახელმწიფოებრივი წეს-წყობილების სამართლებრივ საფუძველზე დამკვიდრება, ქვეყნის უმთავრესი კანონის - კონსტიტუციის შემუშავება და დამტკიცება ევალებოდა. კრება განახლებული საქართველოს პოლიტიკური მესაძირკვლე უნდა გამხდარიყო. დამფუძნებელი კრების მეშვეობით მოსახლეობას შესაძლებლობა ეძლეოდა გამოეთქვა აზრი, გამართლებული იყო თუ არა პოლიტიკური პარტიების გადანვეტილება, დაემტკიცებინა ან საე-

1 გაზ. „საქართველო“, 1917 წ., 24 ნოემბერი.

როდ უარეყო საქართველოს დამოუკიდებლობა. „ჩვენ მივდივართ ხალხთან და გვინდა მან სთქვას, სწორი იყო ჩვენი ნაბიჯი თუ შემცდარი, ...მან დააფუძნოს ის, რაც ჩვენ გამოვაცხადეთ, ესე იგი მისცეს საფუძველი და სიმტკიცე, დასცეს დასტური იმ აქტს დამოუკიდებლობისა, რომელიც 26 მაისს ...იქნა გამოქვეყნებული,“ წერდა გაზეთი „ერთობა.“¹

ასეთ რეალობაში სამზადისი უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნებისათვის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნისთანავე დაიწყო.

დამფუძნებელი კრების დებულების შემუშავებას თითქმის ნახევარი წელი დასჭირდა. ყოველ მუხლს გულდასმით და საფუძვლიანად განიხილავდნენ. ცხარე პაექრობა იყო კრების წევრთა რაოდენობის განსაზღვრის, საარჩევნო კომისიების დაკომპლექტების, ამომრჩეველთა ასაკის დადგენის, ჯარისკაცების, პოლიციისა თუ ადმინისტრაციის მოხელეთათვის ხმის უფლების მიცემა-არმიცემის შესახებ და სხვ. საბოლოოდ შეთანხმდნენ, რომ საყოველთაო, თანასწორი, ფარული და პირდაპირი არჩევნები პროპორციული სისტემით გაიმართებოდა. დამფუძნებელ კრებაში აირჩევდნენ 130 დეპუტატს, ხოლო საარჩევნო ხმის უფლებით ისარგებლებდნენ რესპუბლიკის ორივე სქესის მოქალაქენი, რომელთაც არჩევნების დღისათვის შეუსრულდათ 20 წელი.

1918 წლის 2 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო დამფუძნებელი კრების დებულება და დაამტკიცა კრების ხარჯთაღრიცხვა. მთავრობას დაევალა დამფუძნებელი კრების არჩევნების ჩასატარებლად გამოეყო 4 მილიონი მანეთი.² დამფუძნებელი კრების არჩევნები 1919 წლის 14-16 თებერვლისათვის დაინიშნა.

შეიქმნა ცენტრალური საარჩევნო კომისია სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლომთათიძის თავმჯდომარეობით. თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე) იყო სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის წევრი თედო ლლონტი, ხაზინადარი - ეროვნულ-დემოკრატი გიორგი გვაზავა. კომისიაში სულ 21 კაცი შედიოდა. იმ დროს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ჯერ კიდევ კოალიციური იყო, მაგრამ ხელისუფლებაში მაინც ყველაზე გავლენიანი პოლიტიკური

1 გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 22 იანვარი.

2 გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919 წ., 15 იანვარი.

ძალა -საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული (მენშევიკური) პარტია დომინირებდა. შესაბამისად, მათ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში დანარჩენებზე მეტი - 7 წევრი ჰყავდათ წარგზავნილი. სხვა საპარლამენტო პარტიები - სოციალისტ-ფედერალისტები, ეროვნულ-დემოკრატები და სოციალისტ-რევოლუციონერები - ორ-ორი კაციით, ხოლო არჩევნებში მონაწილე უფრო მცირერიცხოვანი პოლიტიკური სუბიექტები კომისიაში თითო-თითო წევრით იყვნენ წარმოდგენილი.

ჩამოყალიბდა საგუბერნიო, სამაზრო, სასოფლო (საუბნო) კომისიები. განისაზღვრა ელექტორატის რიცხვი - 876 910 ამომრჩეველი, რომელიც მიახლოებითი გამოთვლით, საქართველოს მთელი მოსახლეობის 45 %-ს შეადგენდა (ხსენებულ რაოდენობაში გათვალისწინებული არ ყოფილა ზოგიერთი იმ კუთხის მონაცემი, რომლებშიც კენჭისყრა ამ თუ იმ გარემოების გამო ვერ იმართებოდა). დაზუსტდა ამომრჩეველთა სიები. მოეწყო საარჩევნო უბნები: თბილისში - 50, ქუთაისში 12 და ა.შ. #1 საარჩევნო უბანი განთავსებული იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობაში.

საქართველოს პოლიტიკურ სპექტრში არჩევნების წინა პერიოდში ოთხი ძირითადი პარტია გამოირჩეოდა: სოციალ-დემოკრატიული, ეროვნულ-დემოკრატიული, სოციალისტ-ფედერალისტული და სოციალისტ-რევოლუციონერთა. მათგან უფრო მრავალრიცხოვანი და ორგანიზებული სოციალ-დემოკრატია იყო. ამ პარტიის ადგილობრივი ორგანიზაციებით მოყვნილი იყო საქართველოს თითქმის ყველა კუთხე. ქართული სოციალ-დემოკრატია თავის რიგებში 80 ათასამდე წევრს მოითვლიდა და ჰყავდა თვალსაჩინო ლიდერები ნოე ჟორდანიას, კარლო ჩხეიძის, სილიბისტრო ჯიბლაძის, ნოე რამიშვილის, აკაკი ჩხენკელის, ევგენი გეგეჭკორის და სხვათა სახით.

ფედერალისტთა პარტია უმთავრესად ინტელიგენტურ ფენებს აერთიანებდა. ეროვნულ-დემოკრატების სოციალური ბაზა კი შედარებით ფართო იყო. იგი ინტელიგენციის თვალსაჩინო მოღვაწეთა გარდა ქართველი საქმიანი წრეების, თავადაზნაურობის, ვაჭართა თუ გლეხობის წარმომადგენლებსაც მოიცავდა. ეს პარტიები ხალხმრავალი არ ყოფილან, მაგრამ გააჩნდათ დიდი ინტელექტუალური პოტენციალი, დასაყრდენი ჰქონდათ სამხედროთა შორის, სტრუქტურ-ახალგაზრდობაში და სხვ. ეროვნულ-დემოკრატთა ხელმძღვანელ ბირთვის შეადგენდნენ: ნიკო

ნიკოლაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, სპირიდონ კედია, გერონტი ქიქოძე, გიორგი გვაზავა; სოციალისტ-ფედერალისტურ პარტიას მეთაურობდნენ სამსონ ფირცხალავა, გიორგი ლასხიშვილი, იოსებ ბარათაშვილი. რაც შეეხება ქართველ ესერებს, ისინი საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენამდე რუსეთის სოციალიტ-რევოლუციონერთა პარტიაში შედიოდნენ და დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ორგანიზაციად მხოლოდ 1918 წლის 26 მაისს შემდეგ ჩამოყალიბდნენ. ესერთა პარტიას სათავეში ედგნენ ლეო შენგელაია, იოსებ გობეჩია და გრიგოლ ნათაძე.

დამფუძნებელი კრების მანდატების მოპოვების მიზნით უშუალოდ არჩევნების წინ შეიქმნა რამდენიმე პოლიტიკური ორგანიზაცია. ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად დაუშვა 15 პარტია, კავშირი და ჯგუფი. არც ერთი მათგანი სხვასთან საარჩევნო ბლოკად არ გაერთიანებულა. თითოეულმა კანდიდატთა საკუთარი სია წარადგინა და ძალა დამოუკიდებლად მოსინჯა. საარჩევნო პოლიტიკური სუბიექტები რეგისტრაციაში შემდეგი თანმიმდევრობით გატარდნენ: #1. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია; #2. საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია; #3. სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია; #4. დაშნაკცუთიუნი, #5. საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია; #6. მუსულმანთა ეროვნული საბჭო; #7. საქართველოს რადიკალ-დემოკრატიული გლეხთა პარტია; #8. საქართველოს ეროვნული პარტია; #9. მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტ მაშვრალთა პარტია; #10. შოთა რუსთაველის ჯგუფი; #11. დამოუკიდებელი (უპარტიო) კავშირი; #12. ბორჩალოს მაზრაში მცხოვრებ მუსულმანთა ჯგუფი; #13. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია (რსდმპ); #14. ესთეტიური ლიგა პატრიოტებისა და #15. საქართველოს ელინთა დემოკრატიული ჯგუფი.¹ კანდიდატთა სიაში ყველაზე მეტი - 130 წევრი ჰყავდა დასახელებული სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას, ყველაზე ცოტა, მხოლოდ ერთი კაცით იყო წარმოდგენილი შოთა რუსთაველის ჯგუფი პარტია. დეპუტატობის მსურველთა საერთო რაოდენობა 550-ს აღემატებოდა.

საქართველოს უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნებში მონაწილე პოლიტიკური სპექტრის შემადგენლობა მეტად საყურა-

1 საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანან. 1, საქმ. 118, ფურც. 68-90.

დღეობა ეთნიკური თვალსაზრისით. აქ ქართული პოლიტიკური პარტიების გარდა წარმოდგენილი არიან საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების - აზერბაიჯანელ მაჰმადიანთა ორი (მუსულმანთა ეროვნული საბჭო, ბორჩალოს მაზრაში მცხოვრებ მუსულმანთა ჯგუფი), სომეხთა (დაშნაკცუთიუნი), ბერძენთა (საქართველოს ელინთა დემოკრატიული ჯგუფი) და ნაწილობრივ რუსთა (რსდმპ) ინტერესების გამომხატველი ორგანიზაციებიც. ეს მკაფიო დასტურია იმისა, რომ ახლად შექმნილ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ეროვნულ საკითხს ლიბერალურ-დემოკრატიული პრინციპებით უდგებოდნენ, სატიტულო ერის გვერდით ფართო უფლებებით იყვნენ აღჭურვილნი „ნატეხი ერებიც“ (ასე მოიხსენიებდნენ ეთნიკურ უმცირესობებს 1918-1921 წლების საქართველოში).

მართალია, საქართველოს ეთნიკური მრავალფეროვნება დიდწილად ხელოვნურად იყო შექმნილი XIX საუკუნეში რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლების მიერ, მაგრამ დემოკრატიული რესპუბლიკის მესვეურები ანგარიშს უწევდნენ ფაქტობრივ რეალობას და ეროვნულ უმცირესობებს ქართულ სახელმწიფოში სამოქალაქო ინტეგრაციის სრულ შესაძლებლობებს უქმნიდნენ. ამ მხრივ ნიშანდობლივია საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი. მისი 7 მუხლიდან 3 (მეხუთე, მეექვსე და მეშვიდე) ეროვნულ უმცირესობებს შეეხებოდა: „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავის საზღვრებში თანასწორად უზრუნველჰყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა, სოციალურ მდგომარეობისა და სქესისა;“ „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს;“ „დამფუძნებელი კრების შეკრებამდე მთელის საქართველოს მართვა-გამგეობის საქმეს უძღვება ეროვნული საბჭო, რომელიც შევსებული იქნება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებით.“

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებამ ეროვნულ უმცირესობათა მიმართ იმთავითვე ტოლერანტული კურსი აირჩია. ეროვნულ უმცირესობებს ქვეყანაში ქართველებთან ჰარმონიული თანაცხოვრების, თავისუფალი სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესაძლებლობა მიეცათ.

ეროვნულ უმცირესობათა უფლებები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში აღიარებულიც იყო და დაცულიც. ნოე ჟორდანიას სიტყვით, საქართველოში არ იყო „ელინი და ბარბაროსი, ყველას ელინებად ვრაცხდით.“¹ ასეთივე იყო ძირითადი პოლიტიკური პარტიების დამოკიდებულებაც საქართველოში ბინადარი არაქართველებისადმი, რაც კიდევ ერთხელ მკაფიოდ და ნათლად წარმოჩნდა დამფუძნებელი კრების არჩევნებისას. „სოციალ-დემოკრატები წინააღმდეგნი არიან ერთი ერის მიერ მეორე ერის დაჩაგვრისა და შევიწროების. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საზღვრებში ყველა ერი უნდა თანასწორი იყოს და თითოეულ მათგანს სრული საშუალება მიეცეს ეროვნულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა,“ - აღნიშნავდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია თავის წინასაარჩევნო პლატფორმაში.²

„იმ არაქართველი ერის შვილებს, რომელნიც გაფანტულნი არიან ჩვენში, შეადგენენ უმცირესობას და არა აქვთ მთლიანი მოსახლეობა, ჩვენ მივცემთ კულტურულ ავტონომიას კულტურული საქმეების გასაძღოლად, მათ ხელში გადავა ნაწილი სახელმწიფოს შემოსავლისა, მათი ენა შემოღებულ იქნება ადგილობრივ დანესებულებაში,“ - აცხადებდნენ სოციალისტ - ფედერალისტები და დასძინდნენ: „კიდევ მეტი უფლებით უნდა იქნეს აღჭურვილნი აფხაზეთისა და სამაჰმადიანო საქართველოს თვითმმართველობის ორგანოები, რომელნიც სრულიად ავტონომიურად უნდა განაგებდნენ თავიანთ შინაურ საქმეებს. უნდა იცოდნენ ჩვენმა ძმებმა მუსულმანმა ქართველობამ და ჩვენმა მონათესავე აფხაზებმა, რომ მათ თავისუფლებას და კეთილდღეობას ისე არავინ დაიცავს, როგორც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა.“³

„სოციალიზმის სამეფოში ყველა ერი უნდა შევიდეს ეროვნული ინდივიდუალობის მრავალფეროვნებითა და თავისებურებით. ...ესე-რთა პარტიისთვის არ არსებობს „ელინი და იუდეველი.“ სომეხი, თათარი თუ ბერძენი მუშისა და გლეხის ინტერესები მისთვის ისეთივე ძვირფასია, როგორც ქართველი გლეხისა და პროლეტარიატის ინტე-

1 ჟორდანიას ნ., ჩემი წარსული, თბ., 1990, გვ. 104.

2 გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 22 იანვარი.

3 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 26 იანვარი.

რესები,“ - ვკითხულობთ სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის მიმართვაში ამომრჩევლებისადმი.¹

დამფუძნებელი კრების არჩევნები იმდენად დემოკრატიული იყო, რომ მასში მონაწილეობის უფლება არ შეუზღუდავთ ბოლშევიკებისთვისაც, რომლებიც არ ცნობდნენ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას და გამალებით მის დამხობას ესწრაფოდნენ. ბოლშევიკებს ოპოზიცია არ ეთქმოდათ, ისინი ქვეყნის დანარჩენი პოლიტიკური ძალებისაგან საქართველოს დამოუკიდებლობის აშკარა, დაუფარავი მტრობითა და მისი ხელისუფლების სიძულვილით გამოირჩეოდნენ.

საქართველოს ბოლშევიკებს დამფუძნებელი კრების არჩევის მომენტისათვის თავიანთი დამოუკიდებელი პარტია არ გააჩნდათ, მაგრამ ქონდათ რამდენიმე საოლქო და საქალაქო ორგანიზაცია, რომლებიც გაერთიანებული იყვნენ რუსეთის კომუნისტურ პარტიაში (ბოლშევიკებისა). ორგანიზაციულ მხარეს ბოლშევიკებისათვის არ შეუშლია ხელი, მონაწილეობა მიეღოთ არჩევნებში. მათ ამაზე უარი პრინციპული მოსაზრებით განაცხადეს, გადაჭრით დაუპირისპირდნენ დამფუძნებელ კრებას და კრემლის მითითებათა შესაბამისად, ბოიკოტის ტაქტიკას მიმართეს.

რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტმა, რომელშიც წამყვან როლს ქართველი ბოლშევიკები ასრულებდნენ, 1919 წლის თებერვალში არჩევნების ჩასაშლელად ფართო მასების მიზიდვის მიზნით შემდეგი მოწოდება გაავრცელა: „მენშევიკები და ყველა რჯულის ნაციონალისტები აპირებენ კვლავ მოატყუონ ხალხი, ინვევენ რა დამფუძნებელ კრებას საყოველთაო არჩევნების გზით. ...ჩვენი პარტია, მუშების, ღარიბი გლეხობის, ჯარისკაცებისა და ყველა პატიოსან მშრომელთა პარტია გამოდის წინააღმდეგ ასეთი კრებისა და იმგვარი არჩევნებისა, რომლის შემწეობით მენშევიკებს, ყველა კაციჭამია ნაციონალისტებსა და გაქსუებულთა პარტიას განზრახული აქვთ კვლავ მოატყუონ ხალხი. ისინი აპირებენ სამუდამოდ მოსწყვიტონ ჩვენი ქვეყანა რევოლუციურ რუსეთის მუშებს, გლეხებსა და ნითელარმიელებს, სურთ გადააქციონ იგი გაზულუქებულ ქართველთა მამულად. ამიტომაც ჩვენი პარტია არ იღებს

¹ გაზ. „შრომა“, 1919 წ., 12 თებერვალი.

არავითარ მონაწილეობას ამგვარ არჩევნებში. უცხადებს ბოიკოტს ნაციონალურ დამფუძნებელ კრებას და მოუწოდებს ყველას არ მიიღონ მონაწილეობა მენშევიკებისა და სხვა ნაციონალისტების მატყუარა საქმეებში. ...გაუმარჯოს ბოიკოტს!“¹

ბოლშევიკების ბოიკოტის ტაქტიკამ შედეგი ვერ გამოიღო. სხვა პოლიტიკური ორგანიზაციები აქტიურად შეუდგნენ საარჩევნო სამზადისს. იანვრის მეორე ნახევარში თავთავიანთ პარტიულ პერიოდიკაში სოციალ-დემოკრატებმა, ეროვნულ-დემოკრატიულმა, სოციალისტ-რევოლუციონერთა და სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიებმა გამოაქვეყნეს წინასაარჩევნო პლატფორმები.

ამ დოკუმენტებში აისახა მათი საპროგრამო დებულებები, სოციალურ-პოლიტიკური თუ ეკონომიკური პრიორიტეტები, დაპირებები მოსახლეობისადმი და სხვ. თითოეული პარტია ცდილობდა ხაზი გაესვა საკუთარი დამსახურებისათვის, შთამბეჭდავად წარმოეჩინა მიღწეული შედეგები, გულუხვი ყოფილიყო დაპირებებში და მიემხრო ამომრჩეველი. მაგალითად, სოციალ-დემოკრატები აცხადებდნენ: ჩვენი მოღვაწეობის შედეგია, რომ „პატარა საქართველო დღეს ოაზისივით დგას, როგორც სანიმუშო გამონაკლისი რუსეთის უდაბნოში. მხოლოდ ერთადერთი საქართველოს დემოკრატია სარგებლობს ბრძოლით მოპოვებული უპირატესობით.“ პლატფორმა განმარტავდა, რომ სოციალ-დემოკრატებმა მუშათა პარტიისათვის უჩვეული - სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმე რევოლუციის მონაპოვართა შესანარჩუნებლად და ხალხის ინტერესების დასაცავად აიღო. პარტია მრავალ სიკეთეს აღუთქვამდა ელექტორატს და შეახსენებდა, რომ სოციალ-დემოკრატების გზა „სრული დემოკრატიზმიდან სოციალიზმისაკენ“ მიემართებოდა.²

სოციალიზმს „შრომის სამეფოდ, მშრომელთა ბატონობად“ წარმოაჩენდა სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია, რომელიც ამომრჩეველს არწმუნებდა, რომ საქართველოში მოაწყობდა „ნამდვილ დემოკრატიულ ხალხურ რესპუბლიკას“ და შექმნიდა პირობებს ბურჟუაზიული სახელმწიფოდან სოციალისტურ, შრომის სამეფოდ გარდასაქ-

1 Борьба за победу советской власти в Грузии. Документы и материалы, Тб., 1958, ст. 379-380.

2 გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 22 იანვარი.

მნელად. ფედერალისტები ამასთან, მძლავრი საქალაქო და საერობო თვითმმართველობის საფუძველზე საქართველოს „თვითმმართველი ერთეულების კავშირად, ფედერაციად“ სახეცვლილების დაპირებითაც გამოდიოდნენ.¹

„თავისუფალ მიწაზე თავისუფალი მიწის მუშა,“ „სოციალისტური ძალაუფლებიდან - სოციალიზმისაკენ,“ ასეთი იყო ქართველ ესერთა მთავარი გზავნილი ხალხის, უმთავრესად გლეხობისადმი, რომელთა წიაღშიც ეგულებოდა ამ პარტიას მხარდამჭერთა უმრავლესობა.²

ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ თუ არჩევნებში მონაწილე პოლიტიკურმა ორგანიზაციებმა გაშალეს სააგიტაციო მუშაობა, ეწყობოდა საჯარო ლექციები, შეკრებები, გაზეთების მეშვეობით პარტიები მოსახლეობას განუმარტავდნენ დამფუძნებელი კრების რაობას, მის მნიშვნელობასა თუ საჭიროებას. მაგალითად, საქართველოს იუსტიციის მინისტრმა შალვა ალექსი-მესხიშვილმა გორში წაიკითხა საჯარო მოხსენება თემაზე „საქართველოს თანამედროვე მდგომარეობა და დამფუძნებელი კრება“, პარლამენტის წევრები რაფიელ ივანიცკი (ინგილო) და იოსებ მაჭავარიანი მოხსენებებით გამოვიდნენ თელავის საზოგადოების წინაშე³ და სხვ.

„დამფუძნებელი კრება - ეს რევოლუციის გვირგვინია; მის შენაძენთა განმტკიცებაა, მის წყალობათა და მადლთა ქვეყნიურ რეალობად ქცევაა, ხალხის ბატონობის დღესასწაულია;“ „დამფუძნებელი კრება რესპუბლიკის დედაბოძია, მისი დანგრევა თვით ამ რესპუბლიკის ძირის გამოთხრაა,“ „დამფუძნებელი კრება დიდი, საისტორიო, საკაცობრიო მოვლენაა, - იგი ხალხის გამარჯვების მომასწავებელია,“ - წერდა გაზეთი „ერთობა“⁴ და მკითხველს არჩევნების აუცილებლობაში არწმუნებდა.

„ჩვენ თაობას ბედნიერი წილი ჰხვდა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობით. ჩვენ მონაწილენი ვართ ისტორიის იშვიათი მოვლენისა! დიდ მოვალეობას და პასუხისგებას აკისრებს ბედი ქართველ ხალხს! ...დამოუკიდებელ საქართველოს სახელმწიფოებრი-

1 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 26 იანვარი.

2 გაზ. „შრომა“, 1919 წ., 12 თებერვალი.

3 გაზ. „საქართველო“, 1919 წ., 26 იანვარი.

4 გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 1919 წ., 15 იანვარი; 12 თებერვალი.

ობას მტკიცე საფუძველი ეყრება და მასზე კედლების აღმართვა ქართველი ერის არქიტექტონიკურ ნიჭზეა დამოკიდებული;“ „მოქალაქენო! არჩევნების დღეს უნდა გადანყდეს საქართველოს ბედი! თქვენ თვითონ უნდა გამოჭედოთ იგი! საქართველოს ერთი დიდი მტერთაგანი იქნება არჩევნებისადმი გულცივობა! ...არჩევნების დღეებში არც ერთი არ დარჩეთ შინ! ყველამ მიაშურეთ საარჩევნო ყუთებს! არც ერთმა არ დაჰკარგოთ ხმა!“ - მოუწოდებდა ქართული პრესა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდიკა მნიშვნელოვნი წყაროა, რომელიც მკაფიოდ წარმოაჩენს როგორც პოლიტიკური პარტიების რეიტინგს, ისე ხალხის დამოკიდებულებას არჩევნებისადმი და სხვ. ამ პერიოდის ჟურნალ-გაზეთების ანალიზი ცხადყოფს, რომ არჩევნებში ფავორიტ ძალად სოციალ-დემოკრატიული პარტია მიიჩნეოდა. თავის მხრივ, სოციალ-დემოკრატებს მთავარ პოლიტიკურ კონკურენტად ეროვნულ დემოკრატიული პარტია ესახებოდათ და ამიტომაც წინასაარჩევნო ბრძოლა ძირითადად მათთან დაპირისპირების ნიშნით წარიმართა. თუმცა გაზეთი „ერთობა“ არც დანარჩენ პარტიებსა და მათ კანდიდატებს ტოვებდა უყურადღებოდ, შეახსენებდა მკითხველს: „ვინ არ იცნობს ვეშაპელის კაციჭამიობას (გრიგოლ ვეშაპელი იყო საქართველოს ეროვნული პარტიის ლიდერი, - ო. ჯ.), გვაზავა-კედისა ნაციონალისტურ-ბურჟუაზიულ სულისკვეთებას. ვინ არ იცნობს ჩვენს მეოცნებე სოციალისტ-ფედერალისტების და ესერების უნიადაგობა-უიმედობას. ...მათი არსებობის ორი მთავარი ღერძი იყო ნაციონალიზმი და სოციალიზაცია. პირველი ნაციონალისტებმა მიისაკუთრეს, მეორე ხალხმა და ცხოვრებამ უარჰყო, მოჰკლა და ახლა ეს ჯგუფები დაფარფატებენ ცის სივრცეში, როგორც დედა პლანეტაზე მონყვეტილი მეტეორი და არავინ უწყის, სად დაეცემიან;“ ან კიდევ: „ვინ ატარებს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის სახელს? ვინ დგას ნამდვილად ამ პარტიის დროშის ქვეშ? ეს არის ხალხი, რომელმაც რსდმპ-დან შეითვისა მხოლოდ მისი ნაკლი. ...ჯგუფის წევრები დღიდან ჩვენი დამოუკიდებლობისა დასჩხავიან საქართველოს, თქვენ ვერ იარსებებთ, თქვენ პირველი მოფრენილი ქორი წაგიღებთ, თქვენ თათრები შეგჭამენ და სხვ. ... მათ იციან ძველი სოციალისტური ლექსიკონი, რომლითაც უხვად ისარგებლენ

ბენ, მაგრამ მათ სიტყვებს უკან იფარება მტრული საქმე და ბოროტი ზრახვები. მტრული საქმე საქართველოს დემოკრატიის წინააღმდეგ და ბოროტი ზრახვები ერთა სოლიდარობის წინააღმდეგ.“¹

წინასაარჩევნო დაპირისპირების სიმწვავეს კარგად ასახავს პარტიათა სააგიტაციო მასალის შინაარსი. სოციალ-დემოკრატებმა პოლიტიკური მოწინააღმდეგის კომპრომეტაციის მიზნით გამოსცეს პლაკატი, რომელზეც შარჟით გამოხატული იყო ქართველი თავადი და მოუწოდებდნენ გაეშავებინათ „გლეხობის ექსპლოატატორი, მემამულეთა ინტერესების დამცველი“ ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის კანდიდატები. საპასუხოდ, ეროვნულ-დემოკრატებმა გაავრცელეს პლაკატი წარწერით: „მანანალა ვიყავი, კომისარი გავხდი“ (კომისრებად, როგორც წესი, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრები იყვნენ). პლაკატების „ომი“ „ეს იყო პატარა მასშტაბი ამერიკული სისტემის გადმონერგვისა ჩვენშიო“, - შენიშნავდა ერთი იმდროინდელი პუბლიცისტი.

პოლიტიკური პარტიების მძაფრი პაექრობის ნიმუშად გამოდგება მათი წინასაარჩევნო ლოზუნგები, რომლებიც ასევე უხვად შემორჩა პრესის ფურცლებს. სოციალ-დემოკრატები მოუწოდებდნენ: „მოქალაქენო! ქართველი ნაციონალ-დემოკრატები რეაქციას ემსახურებიან და მემამულეთა ინტერესებს იცავენ. ხმა მიეცით მემამულეთა პარტიის წინააღმდეგ!“ ეროვნულ-დემოკრატთა ლოზუნგი პასუხობდა: „მოქალაქენო! სოციალ-დემოკრატები მოითხოვენ ხალხის პროლეტარიზაციას (გალატაკებას); ეროვნულ-დემოკრატები იცავენ ხალხში დოვლათის და სიმდიდრის დაგროვებას!“ ან კიდევ, სოციალ-დემოკრატები გაიძახოდნენ: „ნაციონალისტები მუდამ ომის გაჩაღებას ელტვიან. მათ ხალხის სისხლი არ ენანებათ. სოციალ-დემოკრატია მშვიდობიანობის მოტრფიალეა. სოციალ-დემოკრატებმა შესძლო სომხეთთან ომის დრზე დაბოლოება!“ ეროვნულ-დემოკრატები პასუხს სცემდნენ: „ეროვნულ-დემოკრატია სასტიკად ებრძვის სომეხი პლუტოკრატის ბატონობას საქართველოში და ქალაქის თვითმმართველობაში. მიეცით ხმა მეორე ნომრის სიას“ და სხვ.

სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის წინასაარჩევნო ლოზუნგიც ერთობ კატეგორიულად მოუწოდებდა: „მოქალაქენი! საქართველოს

¹ გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 26 იანვარი.

დამოუკიდებლობას და ქართველი მშრომელი ხალხის ინტერესებს ღირსეულად დაიცავენ მხოლოდ სოციალისტ-ფედერალისტთა კანდიდატები. ხმა მიეცით #5-ს. არც ერთი ხმა სხვა პარტიებს!“¹

სხვებს არც საქართველოს ესერები ჩამორჩებოდნენ. აი, მათი მონოდების ნიმუშებიც: „სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია არის ერთადერთი პარტია ჩვენში, რომელიც მშრომელ ხალხს ყოველთვის სიმართლეს ეუბნებოდა. მიეცით ხმა სიას # 3!; „ყველამ, ვინც თავის შრომითა სცხოვრობს, ხმა უნდა მისცეს #3-ს!“²

ინტერესმოკლებული არ იქნება ასევე გავეცნოთ ორიოდ საარჩევნო ექსპრომტსაც, რომლებიც მაშინდელმა გაზეთებმა შემოინახეს: 1. სოციალ-დემოკრატიული პარტია: „აი, აქვე ამ ადგილას, გამათავოს ზეცით მეხმა, თუ ეროვნულ-დემოკრატებს მივაშავო კვირას მე ხმა!“³ 2. სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია: „მართალია, მეგობარო, შენც მოგებურდა, შენც დაღალდი, მაგრამ მაინც ერთხელ კიდე დაიჭირე ეს ქალაქი, ინახულე შენს უბანში საარჩევნო დიდი ყუთი და ჩაუშვი ჩვენი სია: მხოლოდ ხუთი, მხოლოდ ხუთი!“⁴

აქვე დავიმონმებ ესერთა პარტიის ერთ-ერთ მიმართვასაც თავისი ელექტორატისადმი: „თქვენ ხელში, ამხანაგო გლეხებო, დიდი ბასრი იარაღია. ეს იარაღია კენჭები. თუ გაუთეთრეთ კენჭი თქვენს პარტიას, გლეხობის პარტიას, სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის სიას #3, თქვენს ბედს ...ძალი არ დაჰყეფს, რადგან სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია მუდამ თქვენზე იბრუნებს და თქვენს კეთილდღეობას განამტკიცებს. აბა, გლეხებო, 14 თებერვალს სწყდება თქვენი ბედი და არ დაილუპოთ, თქვენი ხელით არ გამოიჭრათ კისერი - ხმა არ მისცეთ სხვა პარტიას, ის თქვენს ინტერესებს არ დაიცავს!“⁵

საქართველოს დამფუძნებელი კრების კენჭისყრა წარმატებით ჩატარდა, თუმცა სხვადასხვა მიზეზის გამო არჩევნების ორგანიზება მთელს საქართველოში ვერ მოხერხდა. მაგალითად, არჩევნები არ შემდგარა აფხაზეთში (სოხუმის ოლქში, როგორც იმხანად იწოდებოდა

1 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 10 თებერვალი.

2 გაზ. „შრომა“, 1919 წ., 24 იანვარი.

3 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 2 თებერვალი.

4 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 15 თებერვალი.

5 გაზ. „შრომა“, 1919 წ., 8 თებერვალი.

ეს მხარე, მიმდინარეობდა მმართველობისა და თვითმმართველობის ადგილობრივი ორგანოების არჩევნები); ბორჩალოს მაზრაში, ახალციხესა და ახალქალაქში ხმის მიცემას ხელი შეუშალა სომხეთთან საომარი მოქმედების შედეგებმა, ხოლო ზემო სვანეთში, თიანეთისა და დუშეთის მაზრების ნაწილში კენჭისყრა დიდთოვლობის გამო არ გამართულა. უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს დამატებითი არჩევნები ამ რეგიონებში (აფხაზეთის გარდა) მოგვიანებით, 1919 წლის აგვისტოს ბოლოს მოენყო. სამი მანდატი მოიპოვა სომეხთა სარევოლუციო პარტია დაშნაკცუთიუნმა, ხოლო ერთი საქართველოს ეროვნული პარტიის წარმომადგენელმა გრიგოლ ვეშაპელმა.

მეორე დამატებითი არჩევნები 1920 წლის მაისში გაიმართა.¹ მისი ჩატარება - ძირითადად სოხუმის ოლქსა და რესპუბლიკის სხვადსხვა კუთხეში დარჩენილ რამდენიმე უბანში, საჭირო გახდა იმის გამო, რომ წინა არჩევნებისას აქ ვერ მოხერხდა ხმის მიცემა, ან გარკვეული დარღვევების გამო, შედეგები გაუქმდა.

დამფუძნებელი კრების არჩევნები აფხაზეთის ავტონომიურ რეგიონში თავისთავად საგულისხმო საკითხია, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის დღევანდელ პოლიტიკურ ფონს, თემა კიდევ უფრო აქტუალური და მნიშვნელოვანი ხდება.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის კვლევას, როგორც წესი, ტაბუ ედო, ამიტომ ხსენებული პრობლემაც დიდი ხნის განმავლობაში ბურუსით მოცული და გამოურკვეველი იყო. პოსტსაბჭოთა პერიოდის აფხაზური ისტორიოგრაფია ესწრაფვის 1918-1921 წლების აფხაზეთი საქართველოსაგან ჩამოშორებულ, დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ერთეულად წარმოაჩინოს და, ფაქტების იგნორირებით, სასურველი რეალობად გაასაღოს.

თანამედროვე აფხაზი ავტორის ს. ლაკობას სიტყვით, საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნებს ხალხმა აფხაზეთში ბოიკოტი გამოუცხადა.² ამასთან დაკავშირებით აუცილებელია ითქვას, რომ სა-

1 ამ არჩევნების შედეგად დამფუძნებელი კრების დეპუტატები გახდნენ შალვა ქარუმიძე საქართველოს ეროვნული პარტიიდან და ივანე ლორთქიფანიძე - სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიიდან.

2 Бгажба О. Г., Лакоба С. З., История Абхазии, Сухуми, 2006, ст. 335.

ქართველოს უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს აფხაზეთში ხალხმა კი არ აქცია ზურგი, არამედ არჩევნების ჩაშლისაკენ ადგილობრივმა ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ - სოხუმის საოლქო კომიტეტმა მოუწოდებდა. პროკლამაციაში, რომელიც იმ ხანად სოხუმელმა ბოლშევიკებმა გაავრცელეს, აღნიშნული იყო: „არც ერთი ხმა არ უნდა მისცეთ თქვენ აფხაზეთის მშრომელებო დამფუძნებელი კრების არჩევნებში. ...ძირს დამფუძნებელი კრება! სრული ბოიკოტი არჩევნებს! გაუმარჯოს რუსეთის კომუნისტურ პარტიას ბოლშევიკებისა!“¹

1919 წლის დამდეგისათვის ბოლშევიკთა გავლენა აფხაზეთში სრულიად უმნიშვნელო იყო. მათ მცდელობას, რეგიონში ბოიკოტის გზით ჩაეშალათ არჩევნები, შედეგი ისევე არ მოჰყვებოდა, როგორც არ მოჰყოლია დანარჩენ საქართველოში. ადგილობრივი მცხოვრებლების, მათ შორის არაქართველთა მნიშვნელოვან ნაწილში (განსაკუთრებით სომხურ მოსახლეობაში) საქართველოს დამფუძნებელი კრებისადმი დადებითი განწყობა და მის არჩევნებში მონაწილეობისათვის აქტიური სამზადისიც შეინიშნებოდა.²

აფხაზეთში მოქმედებდა საქართველოში არსებული ყველა ძირითადი პოლიტიკური პარტიის რეგიონული ორგანიზაცია, რომლებმაც თავიანთი ზემდგომი პარტიული ორგანოების მითითებათა შესაბამისად, აფხაზეთის ქალაქებსა და სოფლებში დაიწყეს მოსამზადებელი სამუშაოები, მაგრამ არჩევნები რამდენჯერმე გადაიდო.

ზოგიერთი ქართველი ისტორიკოსი (დ. ჩიტაია, ჯ. გამახარია, ზ. პაპასქირი) მიიჩნევენ, რომ საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები აფხაზეთშიც გაიმართა.³ საამისო საბუთად მათ ის მოჰყავთ, რომ დამფუძნებელი კრების წევრად სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიით აფხაზეთის რამდენიმე წარმომადგენელიც იყო არჩეული. ეს ნაკლებ დამაჯერებელი არგუმენტია, რადგან ქვეყნის უმაღლესი სა-

1 Борьба за победу советской власти в Грузии. Документы и материалы, Тб., 1958, ст. 669.

2 ჩიტაია დ., აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო, თბ., 2006, გვ. 274.

3 ჩიტაია დ., აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო, თბ., 2006, გვ. 272; 274; 277; ასევე, ნარკვევები საქართველოს ისტორიდან. აფხაზეთი, თბ., 2008, გვ. 299; ასევე, პაპასქირი ზ., ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან, II, თბ., 2007, გვ. 35.

კანონმდებლო ორგანოს არჩევნები (მათ შორის დამატებითიც) მხოლოდ პროპორციული სისტემით ჩატარდა და არა მაჟორიტარული წესით. სინამდვილეში, აფხაზეთში დამფუძნებელი კრების არჩევნები არ შემდგარა. საქმე შემდეგში იყო:

1919 წლის თებერვალში ამ კუთხეში უნდა ჩატარებულიყო ერობებისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნები. დამფუძნებელი კრების ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენელს აფხაზეთში ისიდორე რამიშვილს რეკომენდაცია მისცა, მოეწყოთ საოლქო საარჩევნო კომისია დამფუძნებელი კრების არჩევნებისთვისაც და ხმების მისაცემად გამოეყენებინათ ადგილობრივი სახალხო საბჭოს საარჩევნო სიები.¹ მოგვიანებით საქართველოს ხელისუფლებამ მთავარი აქცენტი რეგიონში ადგილობრივი მმართველობითი სტრუქტურის - აფხაზეთის სახალხო საბჭოს ფორმირებაზე შეაჩერა და უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნები მომავლისათვის გადაიტანა. მთავრობის ოფიციალური, გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“ 1919 წლის 30 იანვარს იუწყებოდა: „სოხუმის ოლქში მომავალ 14-16 თებერვალს არჩევნები დამფუძნებელი კრებისა არ მოხდება, რადგანაც ამ უამად სწარმოებს ერობისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნები. ამ ოლქისათვის მარტის დამლევს ან აპრილის პირველ რიცხვებში დანიშნული იქნება დამატებითი არჩევნები.“² გაზაფხულისთვის სავარაუდო არჩევნების თარიღმა ზაფხულისათვის გადაინია.

დამფუძნებელი კრების არჩევნები სოხუმის ოლქში დანიშნულია 10, 11, 12 აგვისტოს, წერდა ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარე ა. ლომთათიძე აფხაზეთის მთავრობის თავმჯდომარეს არზაყან ემხვარსა და გაგრის ქალაქის თავს.³ ივლისში შეიქმნა „მცირე საარჩევნო კომისიაც“ რეგიონში დამატებითი არჩევნების ორგანიზებისათვის. კომისიის წევრებად პოლიტიკურმა ორგანიზაციებმა დანიშნეს: ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ - ა. თორაძე, ფედერა-

1 საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანან. 1, საქმ. 76, ფურც. 1.

2 გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919 წ., 30 იანვარი.

3 საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანან. 1, საქმ. 76, ფურც. 4-5.

ლისტებმა - ს. ხუნდაძე, ესერებმა - ნ. ნუცუბიძე და სხვ.¹

მალე ალექსანდრე ლომთათიძემ სოხუმიდან შემდეგი შინაარსის დეპეშა მიიღო: „არჩევნების დაწყებას თვლიან ნაადრევად. არჩევნების საკითხს განიხილავენ აფხაზეთის საბჭოში. დაწერილებით ჰკითხეთ ი. რამიშვილს.“² დამფუძნებელი კრების არჩევნები ამ კუთხეში, როგორც ჩანს, კიდევ ერთხელ გადაიდო.

სამანდატო კომისიის მოხსენებაში, რომელიც დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წლის 29 სექტემბერს მოისმინა, მკაფიოდაა აღნიშნული, რომ ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ვერ მოახერხა დამატებითი არჩევნების დანიშვნა ყველგან, სადაც იგი პირველი არჩევნების დროს არ ჩატარებულა. „ზოგ ადგილში ეს პირდაპირ შეუძლებელი იყო. ასეთი იყო მაგალითად აფხაზეთი.“³ ის ფაქტი, რომ აფხაზეთში საქართველოს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნები არ შედგა, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერმა სპირიდონ კედიამ ასე განმარტა: „აფხაზეთის საბჭო თავის თავს სუვერენულ ორგანოდ სთვლის. იგი აბრკოლებს და წინ ელობება ჩვენს გავლენას და სახელმწიფოებრივ მოქმედებას აფხაზეთში. ...ჩვენმა წარმომადგენელმა ბ-ნმა ისიდორე რამიშვილმა, არ ვიცოც რატომ, საჭიროდ დაინახა შეჰკითხოდა აფხაზეთის სახალხო საბჭოს აფხაზეთში დამატებითი არჩევნების მოწყობის შესახებ. ამ შეკითხვამ საბჭოს საბაზი და საბუთი მისცა თავისათვის დაეტოვებია გარდამწყვეტი უფლება არჩევნების გამართვის ნებართვისა; მან პრინციპული დამოკიდებულება დაიჭირა ამ წინადადებისადმი და მხოლოდ იმ პირობით და მაშინ თანხმდება აფხაზეთში დამატებითი არჩევნების გამართვაზე, თუ ჩვენ მივიღებთ იმ კონსტიტუციას, რომელსაც აფხაზთა საბჭო იმუშავებს, თუ არა და - არა! ასეთია ...სახალხო საბჭოს პირობა.“⁴

ს. კედიას განცხადება რომ სინამდვილეს შეესაბამებოდა, ცხად-

1 საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანან. 1, საქმ. 76, ფურც. 7-9.

2 საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანან. 1, საქმ. 76, ფურც. 10.

3 საქართველოს დამფუძნებელი კრება, 1919 წლის 29 სექტემბრის სტენოგრაფიული ანგარიში, გვ. 2.

4 საქართველოს დამფუძნებელი კრება, 1919 წლის 2 აგვისტოს სტენოგრაფიული ანგარიში, გვ. 22.

ყოფს 1919 წლის 25 ნოემბერს გამართული აფხაზეთის სახალხო საბჭოს სხდომა, რომელიც მართლაც განიხილავდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების დამატებითი არჩევნების საკითხს, მაგრამ საბჭოს ზოგიერთი წევრის წინააღმდეგობის გამო, სხდომა ჩაიშალა.¹

სამწუხაროდ, არჩევნების ჩატარება სოხუმის ოლქის (აფხაზეთის) მთელ ტერიტორიაზე მეორე დამატებითი არჩევნების დროსაც ვერ მოხერხდა.²

ქართული პერიოდული პრესის მონმობით, რევოლუციის პირველი დღეების შემდეგ არც ერთ არჩევნებს ასეთი ინტერესი არ გამოუწვევია, როგორც დამფუძნებელი კრების არჩევნებმა გამოიწვია.³

მართლაც, მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა მონაწილეობა მიიღო დამფუძნებელი კრების არჩევნებში და გამოსატა თავისი პოლიტიკური ნება (საარჩევნო ურნებთან მივიდა ელექტორატის დაახლოებით 58 პროცენტი. ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ლეგიტიმურად ჩაითვალა 505 477 ხმა; პირველ დამატებით არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო 30 ათასამდე ამომრჩეველმა).

როგორც სავარაუდო იყო, არჩევნებში სოციალ-დემოკრატებმა გაიმარჯვეს. მათ ხმების 84 %-მდე დააგროვეს და 109 მანდატი მიიღეს. დანარჩენი 21 ადგილი სამმა პოლიტიკურმა პარტიამ გაინაწილა. ეროვნულ-დემოკრატებმა და ფედერალისტებმა დამფუძნებელ კრებაში 8-8 დეპუტატი გაიყვანეს, 5 ადგილი სოციალისტ-რევოლუციონერებს ერგოთ.

დამატებით არჩევნებს დამფუძნებელი კრების პარტიულ შემადგენლობაში სერიოზული კორექტივები არ შეუტანია. ქვეყნის პოლიტიკურ საჭეს სოციალ-დემოკრატები დაეუფლნენ.

დამფუძნებელი კრების არჩევნებს ოფიციალური საერთაშორისო მეთვალყურეები და დამკვირვებლები არ დასწრებიან. ოპოზიციურმა პარტიებმა, მართალია, ხმის მიცემისას სხვადასხვა დარღვევა გამოამჟღავნეს, აღნიშნეს ხარვეზები, რამაც გარკვეული ჩრდილი მიაყე-

1 ჩიტაია დ., აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო, თბ., 2006, გვ. 316-317.

2 პირველი საყოველთაო დემოკრატიული არჩევნები დამოუკიდებელ საქართველოში, თბ., 2017, გვ. 95.

3 გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 18 თებერვალი.

ნა არჩევნებს, მაგრამ მათივე სამართლიანი შეფასებით, ყველაფერი რომ იდეალურად წარმართულიყო, საბოლოო შედეგი დიდად მაინც არ შეიცვლებოდა.

ამომრჩეველთა აბსოლუტურმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას. როგორ შეიძლება აიხსნას ამ პარტიის ესოდენ მნიშვნელოვანი წარმატება? გაზეთი „გრუზია“ შენიშნავდა: „დამფუძნებელი კრების არჩევნებმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ხმების დიდი უმრავლესობა სოციალ-დემოკრატიას არგუნა. მაგრამ ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ მცხოვრებთა დიდი ნაწილი სოციალისტების პრინციპებს აღიარებდეს. ეს არის პირდაპირი და ბუნებრივი შედეგი იმ აუტანელი მდგომარეობისა, რომელშიც ჩვენ ას წელზე მეტი ვიმყოფებით. უსამართლობას, უფულობას და გაჭირვებას მიჩვეული მშრომელი ხალხი მისდევს იმ პარტიებს, რომელნიც ადვილად აძლევენ დაპირებებს.“¹

სოციალური დემაგოგიის გარდა, რასაც ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების რუსულენოვანი გაზეთი მიუთითებდა, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მიღწევა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში სხვა ფაქტორებმაც უზრუნველყო. ამ პოლიტიკურმა ძალამ გაიმარჯვა არა იმიტომ, რომ მისი პროგრამა და საარჩევნო პლატფორმა სხვაზე უკეთესი იყო (დამფუძნებელი კრების არჩევნებისას პროგრამათა ჭიდილი არ გამართულა), ანდა მარქსისტული იდეოლოგია სჯობდა ეროვნულ მიზანდასახულობებს. საქმე ის იყო, რომ სოციალ-დემოკრატებს საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობის ხანგრძლივი გამოცდილება გააჩნდათ (მონაწილეობდნენ და გაიმარჯვეს რუსეთის ოთხივე სახელმწიფო სათათბიროსა და რუსეთის დამფუძნებელი კრების არჩევნებში), როგორც ძირითადი სახელისუფლებო პარტია, იგი ფლობდა სხვა პოლიტიკურ ორგანიზაციებზე მეტ ფინანსებს, ჰქონდა აგიტაცია-პროპაგანდის გაცილებით ფართო საშუალება, მის სასარგებლოდ მოქმედებდა არჩევნების პროპორციული სისტემა და სხვ. ამასთან, პარტიის საკანდიდატო სია გამოირჩეოდა ეთნიკური და სოციალური შემადგენლობის მრავალფეროვნებით, რაც ამომრჩევის ფართო სპექტრის მიმხრობის მარჯვე საშუალება იყო. სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მასობრიობამ, სახალხოობამ

¹ გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 22 თებერვალი.

და საარჩევნო სტრატეგიის სწორად გათვლამ განაპირობა კიდევ მისი წარმატება.¹

ეროვნული საკრებულოს დეპუტატები გახდნენ ქართველი ინტელიგენციის თვალსაჩინო მოღვაწეები: ნიკო ნიკოლაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, შალვა ნუცუბიძე, შალვა ალექსი-მესხიშვილი, გიორგი ლასხიშვილი, გრიგოლ ნათაძე და სხვ. დამფუძნებელი კრების დეპუტატთა შორის ქართველთა გარდა იყვნენ აფხაზები, საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობათა - ოსების, სომხების, აზერბაიჯანლების, რუსების, ებრაელების, ბერძენთა და გერმანელთა წარმომადგენლები (ყველანი სოციალ-დემოკრატიული პარტიისაგან).

საქართველოს დამფუძნებელი კრების დეპუტატის მანდატებს ფლობდნენ:

სომხები

1. აუშტროვი რუბენ - სოციალ-დემოკრატი
2. ვარდოიანცი მიკიჩ - სოციალ-დემოკრატი
3. ავეტისიანი ტიგრან - დაშნაკციუთუნი
4. დავითხანიანი დავით - დაშნაკციუთუნი
5. ზორიანი ზორი - დაშნაკციუთუნი.

რუსები

1. ზახაროვი დიმიტრი
2. კოვალიოვი მიხეილ
3. ლოსკუტოვი ანდრია.

ოსები

1. გაგლოევი გიორგი
2. პანიევი კონსტანტინე
3. ფარნიევი ალექსანდრე.

ებრაელები

1. გერშტეინი ერიკ
2. დავარაშვილი მოსე
3. ელიგულაშვილი იოსებ.

აზერბაიჯანელი

1. მამედოვი ჰუსეინ

ბერძენი

¹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 22.

1. პაშალიდი ივანე

გერმანელი

1. ბიული პავლე.¹

უმალლესი საკანონმდებლო ორგანოს წევრთაგან ხუთი იყო ქალი: ელისაბედ ბოლქვაძე, ელეონორა ტერ-ფარსეგოვა-მახვილაძისა, მინადორა ტოროშელიძე და ქრისტინე შარაშიძე (ყველა სოციალ-დემოკრატი).²

დამფუძნებელი კრება მონოდებული იყო გამოეხატა ერის უზენაესი ნება, ინტერესები და მისწრაფებანი. „საქართველოს ცნობიერების გვირგვინი,“ ასე უწოდებდა დამფუძნებელ კრებას შალვა ნუცუბიძე, თავად ერთი გამორჩეული წევრი ამ წარმომადგენლობითი ორგანოსი.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა, 1919 წლის 12 მარტს, თბილისში, ყოფილი კავკასიის მეფისნაცვლის სასახლეში (დღევანდელი მოსწავლეთა სასახლე) გაიხსნა. კრების გახსნა ფირზე აღბეჭდა რეჟისორმა გერმანე გოგიტიძემ. იმდროინდელმა პრესამაც შემოგვინახა ამ ისტორიული მოვლენის ამსახველი დოკუმენტური მასალა. ერთ-ერთი გაზეთის კორესპონდენტის სიტყვით: „სასახლესთან ტევა აღარაა. ქუჩის ორივე მხარე სავსეა ხალხით. ნემსი ვერ ჩავარდებო რომ იტყვიან, სწორედ ისეა. ტრამვაის მოძრაობა შეჩერებულია. ...სასახლის თეთრი დარბაზის შუაში სხედან სოციალ-დემოკრატები, მარცხნივ სოციალისტ-ფედერალისტები და ესერები, მარჯვნივ ეროვნულ-დემოკრატები. სავსეა პრესის წარმომადგენელთა ლოჟა. აქვე არიან უცხო სახელმწიფოთა - ინგლისის, საფრანგეთის, ამერიკის, შვეიცარიის, ესპანეთის, ნიდერლანდების, საბერძნეთის, პოლონეთის, სპარსეთის, ჩეხოსლოვაკიის, სომხეთის, აზერბაიჯანის, ლიტვის, უკრაინის და სხვ. წარმომადგენლები. 12 საათსა და 5 წუთზე სხდომას ხსნის უხუცესი დეპუტატი სილიბისტრო ჯიბლაძე,

1 საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016; ასევე, http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=184

2 მეხუთე ქალბატონი ამავე პარტიიდან - ანნა (ოლლა) სოლოლაშვილი (საკანდიდატო სიაში 110-ე ნომერი) - დეპუტატი გახდა ნ. კაციაშვილის გარდაცვალების შემდგომ, როგორც ადგილმონაცვლე. იხ. პირველი საყოველთაო დემოკრატიული არჩევნები დამოუკიდებელ საქართველოში, თბ., 2017, გვ. 88.

მდივნობს ყველაზე ახალგაზრდა გოგითა ფალავა.“¹

დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე, თავმჯდომარის უფროს ამხანაგად (პირველ მოადგილედ) - ალექსანდრე ლომთათიძე (ორივე სოციალ-დემოკრატი). თავმჯდომარის ამხანაგებად (მოადგილეებად) აირჩიეს ექვთიმე თაყაიშვილი (ეროვნულ-დემოკრატი) და სიმონ მდივანი (სოციალისტ-ფედერალისტი); მდივნობა დაეკისრათ გრიგოლ (გიგო) ნათაძესა (სოციალისტ-რევოლუციონერი) და ქრისტინე შარაშიძეს (სოციალ-დემოკრატი).

სხდომის დასასრულს ნაიკითხეს საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელსაც პირველებმა ხელი მოაწერეს მთავრობის წევრებმა, შემდეგ სხდომის დამსწრე დამფუძნებელი კრების 99 დეპუტატმა.

დამფუძნებელი კრების პირველი დღე თავისი მნიშვნელობით გამორჩეული თარიღია საქართველოს სახელმწიფოებრივ ისტორიაში. ჩამოყალიბდა და მუშაობას შეუდგა ეროვნული სახალხო-წარმომადგენლობითი საკრებულო, როგორც ქვეყნის სრულიად ლეგიტიმური უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო. დასაბამი მიეცა ფართო კანონ-შემოქმედებით პროცესს, რომელიც 1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს კონსტიტუციის მიღებით დაგვირგვინდა. საქართველოს დამფუძნებელი კრების მოღვაწეობის შესახებ სრულ წარმოდგენას იძლევა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, რომელიც 1990 წელს ცალკე წიგნად გამოიცა.²

დამფუძნებელი კრების არჩევნებში, როგორც ითქვა, დამაჯერებლად გაიმარჯვეს სოციალ-დემოკრატებმა და სადემუტატო მანდატების აბსოლუტურ უმრავლესობას დაეუფლნენ. კოალიციური პრინციპით შექმნილი მთავრობა შეიცვალა და იგი მთლიანად არჩევნებში გამარჯვებულმა სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ დააკომპლექტა. მთავრობის თავმჯდომარის პოსტზე კვლავ ნოე ჟორდანიას დაამტკიცეს. კაბინეტის წევრები გახდნენ: ნოე რამიშვილი, ევგენი გეგეჭკორი, ნოე ხომერიკი, კონსტანტინე კანდელაკი.

1 გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 14 მარტი.

2 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921, თბ., 1990.

სოციალ-დემოკრატიული პარტია საქართველოს ერთპიროვნულ მმართველ პოლიტიკურ ძალად იქცა. დანარჩენმა სახელისუფლო პარტიებმა ამჯერად ოპოზიციაში გადაინაცვლეს. ისინი არ გაურბოდნენ საპარლამენტო საქმიანობაში მონაწილეობას, მაგრამ კრიტიკულად უდგებოდნენ მთავრობისა თუ მისი პარტიის ყოველ საკანონმდებლო ინიციატივას, გამოთქვამდნენ შენიშვნებს, სთავაზობდნენ ალტერნატიულ წინადადებებსა და სხვ.

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ თავისი ორწლიანი მოღვაწეობით წარუშლელი კვალი დატოვა საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ცხოვრებაში. მდიდარი და ნაყოფიერი საქმიანობით მან შექმნა საყურადღებო გამოცდილება, რომელიც დღემდე ინარჩუნებს არა მხოლოდ შემეცნებით ღირებულებას, არამედ პრაქტიკულ დანიშნულებასაც.